

سبک‌ها و الگوهای مصرف و اقتصاد مقاومتی

افشین متقی^۱، سمیرا متقی^۲

چکیده

اقتصاد مقاومتی، مدلی از طراحی و پیاده‌سازی ساز و کارها و نهادهای حوزه اقتصادی است که بتواند در شرایط ستیزه و تعارض دائمی میان نظام اسلامی و نظام سلطه، آسیب‌پذیری کمتری در برابر تحرکات خصمانه استکبار جهانی داشته و حتی بتواند در موارد مناسبی منابع آنان را با چالش مواجه کند. این امر میسر نمی‌شود مگر با ایجاد انسان مقاومتی که از اصول اولیه ایجاد چنین انسانی رفتن به سمت کاهش مصرف‌گرایی و یا مصرف هدفمند (از طریق فرهنگ‌سازی‌های مناسب در الگوهای مصرفی) در جامعه می‌باشد. از این رو تحقیق حاضر بر آن است تا با بررسی پدیده اقتصاد مقاومتی، به چگونگی ارتباط سبک‌ها و الگوهای مصرف و اقتصاد مقاومتی در کشور ایران بپردازد و به این منظور، عوامل مؤثر بر کاهش مصرف‌گرایی (که از شاخص‌های اقتصاد مقاومتی است) را در دوره زمانی ۱۳۷۰-۱۳۹۰ با استفاده از روش حداقل مربعات معمولی، مورد بررسی قرار دهد.

نتایج این تحقیق نشان می‌دهد که رشد شاخص‌های واردات، مصرف دوره قبل، تولید و خصوصی‌سازی، از عوامل تأثیرگذار بر رشد مصرف‌گرایی در کشور ایران طی دوره زمانی مورد مطالعه می‌باشد؛ به عبارتی هر چقدر در کشور واردات بیشتری صورت گیرد، نقش دولت در اقتصاد گسترده‌تر شود، تولید رشد یابد و مصرف دوره‌های مختلف گسترش یابد، مصرف‌گرایی بیشتر می‌شود. بنابراین کاهش واردات در راستای خودکفایی بیشتر، فرهنگ‌سازی مناسب در زمینه کاهش مصرف‌گرایی، و کم رنگ کردن نقش دولت در اقتصاد، در زمان تحریم‌های اقتصادی منجر به محکم‌تر شدن اقتصاد می‌شود. از طرفی تأثیر مثبت تولید بر مصرف، به خوبی نشان دهنده این است که هر چقدر تولید کشور بهبود یابد، جایگزینی کالاهای داخلی با خارجی صورت می‌گیرد و منجر به رشد تولید و اشتغال در کشور می‌شود.

واژگان کلیدی: مصرف، اقتصاد مقاومتی، ایران

۱- مقدمه

جمهوری اسلامی ایران که در سال‌های پس از پیروزی انقلاب همواره در معرض هجوم دشمنان نظام و ابرقدرت‌های شرق و غرب بوده، امروزه به سبب پیشرفت‌های علمی و تکنولوژیکی به عنوان تهدیدی برای منافع این ابرقدرت‌ها در سطح منطقه محسوب شده و همین امر، این کشور را با فشارهای مضاعف دشمن از طریق ایجاد مشکلات سیاسی و اقتصادی روبرو کرده است.

نکته قابل توجه در این میان، آسیب‌پذیرتر بودن کشور ایران در بخش اقتصادی می‌باشد (به خاطر وابستگی اقتصاد به درآمدهای نفتی و واردات) و همین امر دشمنان را به وضع تحریم‌های اقتصادی، علیه ایران واداشته تا از این طریق راحت‌تر به اهدافشان دست یابند. اما تجربه تاریخی دولت و ملت ایران در زمینه تحریم‌های

۱- عضو هیئت علمی گروه جغرافیای سیاسی دانشگاه خوارزمی؛ afshin_mottaghi@yahoo.com

۲- دکترای اقتصاد (سلامت)، دانش آموخته دانشگاه تربیت مدرس

صورت گرفته علیه این کشور (بالاخص تجربه جنگ ۸ ساله تحمیلی) و همچنین استعانت از بیانات مقام معظم رهبری نشان داده که شیوه دفاعی در کشور ما به خوبی پاسخگو بوده و مشت محکمی بر دهان استکبار جهانی می‌باشد.

روش دفاعی مورد استفاده در سیستم اقتصادی کشور، اقتصاد مقاومتی است که (به عنوان راهکاری خلاق و نوآورانه در مقابل فشارهای اقتصادی در عرصه‌های داخلی و خارجی مخصوصاً در مقابل تحریم‌های ابرقدرت‌ها) تفرکی برخاسته از نظام جمهوری اسلامی ایران بوده و برای خنثای هر چه بیشتر نقشه‌های اقتصادی دشمنان به کار می‌رود.

منظور از الگوی اقتصاد مقاومتی، مدلی از طراحی و پیاده‌سازی ساز و کارها و نهادهای حوزه اقتصادی است که بتواند در این شرایط ستیزه و تعارض دائمی میان نظام اسلامی و نظام سلطه، آسیب‌پذیری کمتری در برابر تحولات خصمانه استکبار جهانی داشته و حتی بتواند در موارد مناسبی منابع آنان را با چالش مواجه کند. بر این مبنا، الگوهای اقتصادی مبتنی بر تقسیم کار جهانی و پذیرش نظام بین‌المللی، وابستگی به کشورهای غیر هم‌سو و حل شدن در نظام موجود بین‌المللی و جهانی نمی‌تواند راهبردهای خاص نظام اسلامی را در مسیر مبارزه دائمی با نظام سلطه تقویت نماید. گذشته از این، ساختارسازی مبتنی بر این الگوهای مرسوم توسعه به مرور کشور را ناگزیر می‌نماید که از آرمان‌های خود به نفع کارآمدی درونی، کوتاه آمده و جهات راهبردی و دلالت‌های نظری خاص چنین الگوهایی را مدنظر قرار دهد. این مهم محقق نمی‌شود مگر با ایجاد انسان مقاومتی از طریق فرهنگ‌سازی‌های مناسب در سبک زندگی درست و کاهش مصرف‌گرایی؛ چرا که تا زمانی که ما به دنبال بیشتر کردن مصرف و افزایش مخارج مصرفی مان باشیم، میزان وابستگی مان به ابرقدرت‌هایی که ما را مورد تحریم اقتصادی قرار داده‌اند، بیشتر شده و برقراری شرایط اقتصاد مقاومتی سخت‌تر می‌شود (برگرفته از بیانات مقام معظم رهبری).

بر همین اساس و با توجه به مطالب پیش گفته شده، هدف تحقیق حاضر این است که با بررسی پدیده اقتصاد مقاومتی، به چگونگی ارتباط سبک‌ها و الگوهای مصرف و اقتصاد مقاومتی در کشور ایران بپردازد و به این منظور، عوامل مؤثر بر کاهش مصرف‌گرایی را (که از شاخص‌های اقتصاد مقاومتی است)، مورد بررسی قرار دهد.

بر اساس ساختار این مقاله، در بخش دوم مقاله، نظریه‌های عمده در ارتباط با الگوهای مصرف مطرح می‌شود. بخش بعد، مفاهیم و ابعاد اقتصاد مقاومتی را بیان می‌کند. در ادامه با بررسی نقش مصرف در خنثی کردن اهداف دشمنان در تحریم‌ها، به بیان روش تحقیق می‌پردازیم و نهایتاً، با بررسی مدل تحقیق و تخمین آن با روش حداقل مربعات معمولی، به نتیجه‌گیری تحقیق پرداخته می‌شود.

۲- نظریه‌های عمده در ارتباط با الگوهای مصرف

اولین تابع عمده مصرف کینز در ۱۹۳۶ و به صورت زیر مطرح شد:

$$C = \alpha + \beta Y$$

C مصرف، Y درآمد، α مصرف مستقل، β میل نهایی به مصرف است. به عبارتی در این تابع، مصرف تابعی از درآمد حقیقی است.

کینز رابطه بین درآمد و مصرف را به عنوان یک قانون روان‌شناسی مصرف توجیه می‌کند. بر اساس این قانون، وقتی درآمد افزایش می‌یابد، درصدی از آن به مصرف اختصاص پیدا می‌کند.^۱ از نظر کینز، این فرضیه در کوتاه‌مدت به خاطر وجود عادات مصرفی با واقعیت سازگار است. از این رو، وی تابع خطی مصرف را به صورت بالا معرفی کرده است.

بر اساس نظریه کینز، با افزایش درآمد، میل متوسط به مصرف و میل نهایی به مصرف، هر دو کاهش می‌یابند؛ ولی، میل نهایی به مصرف از میل متوسط به مصرف کمتر است. در مقابل، با افزایش درآمد، میل نهایی به پس‌انداز و میل متوسط به پس‌انداز افزایش می‌یابد. با مطرح شدن تز رکودی در ۱۹۴۰، مشخص شد که علاوه بر درآمد حقیقی، دارایی‌ها هم در تابع مصرف تأثیر دارند و نقص تابع مصرف کینز که دوره زمانی بلندمدت را هم مطرح نمی‌کرد، بیشتر آشکار شد.

نظریه درآمد نسبی دوزنبری^۲ در سال ۱۹۴۶، بیان می‌کند که تابع مطلوبیت هر مصرف‌کننده از مصرف سایر افراد مستقل نیست و آنچه موجب افزایش مطلوبیت مصرف‌کننده می‌شود، رضایت‌مندی مطلق او از مصرف کالاها و خدمات و موقعیت نسبی او در توزیع درآمد است. همچنین، دوزنبری معتقد بود که مصرف جاری افزون بر اینکه تابع درآمد مطلق و درآمد نسبی افراد است، متأثر از نسبت درآمد جاری به بالاترین درآمد دوره قبل نیز هست (برانسون، ۱۳۸۶).

برخی مطالعات، درآمد دوره قبل را با مصرف دوره قبل جایگزین کرده تا بهترین تأثیر را در تابع مصرف مشاهده کنند.^۳

در نظریه مصرف اندو و مادیگلیانی^۴، بر نقش ثروت افراد در تابع مصرف تأکید شده و بیان می‌شود که جریان درآمدی مصرف‌کننده در ابتدا و اواخر زندگی نسبتاً پایین و کم‌مقدار است و در اواسط زندگی به لحاظ بالا بودن بازده تولیدی درحد بالایی قرار دارد.

در نظریه مصرف فریدمن^۵ با بیان تأثیر مصرف و درآمد دائمی و زودگذر در تابع مصرف، تابعی قابل تخمین به صورت زیر مطرح می‌شود:

$$C_p = \alpha + \beta Y_t + \eta C_{t-1}$$

۳- تعریف اقتصاد مقاومتی

اقتصاد مقاومتی به مفهوم مقاومت در برابر فشارهای داخلی و خارجی در عرصه اقتصادی کشور است. به عبارتی، تشخیص حوزه‌های فشار یا در شرایط کنونی تحریم و متعاقباً تلاش برای کنترل و بی‌اثر کردن این

۱- جان مینارد کینز، ۱۳۴۸، ۱۰۰-۹۶.

۲- Duesenberry (۱۹۴۶)

۳- Brown, PP. ۳۵۵-۳۷۱.

۴- Ando & Modigliani (۱۹۵۰)

۵- Friedman M. ۱۹۵۷, pp. ۳۵-۷۸.

فشارها و در شرایط آرمانی تبدیل چنین فشارهایی به فرصت، که قطعاً باور و مشارکت همگانی و اعمال مدیریت‌های عقلایی و مدبرانه پیش شرط و الزام چنین موضوعی است را اقتصاد مقاومتی بیان می‌کند. این نوع اقتصاد، (که سیستمی فعال و پویاست نه یک سیستم منفعل و بسته) کاهش وابستگی‌ها و تأکید روی مزیت‌های تولید داخلی و تلاش برای خوداتکایی را مطرح می‌کند؛ البته با تأکید بر مزایای نسبی هر اقتصادی؛ یعنی تولید داخلی و جلوگیری از واردات برای کالاهایی صورت بگیرد که کشور در تولید آنها دارای مزیت نسبی می‌باشد. در دیدگاه کلی چهار تعریف گسترده به صورت زیر برای اقتصاد مقاومتی تعریف می‌شوند:

الف) اقتصاد مقاومتی به مثابه اقتصاد موازی

ب) اقتصاد مقاومتی به مثابه اقتصاد ترمیمی

ج) اقتصاد مقاومتی به مثابه اقتصاد دفاعی

د) اقتصاد مقاومتی به مثابه اقتصاد الگو

۳-۱- اقتصاد موازی

تعریف اول از اقتصاد مقاومتی به مثابه «اقتصاد موازی» است؛ یعنی همان‌طور که انقلاب اسلامی با توجه به نیاز خود، اقدام به تأسیس نهادهایی مانند کمیته امداد، جهاد سازندگی، سپاه پاسداران و بنیاد مسکن نمود، امروز نیز بایستی برای تأمین اهداف انقلاب، این پروژه را ادامه داده و تکمیل کند؛ چرا که انقلاب اسلامی برای تکمیل مسیرش به اقتصاد مقاومتی و به نهاد سازی‌های مقاومتی در اقتصاد نیاز دارد. مثلاً ما هم‌اکنون همزمان از هر دو نهاد سپاه پاسداران انقلاب اسلامی و نهاد ارتش جمهوری اسلامی برای دفاع از انقلاب بهره‌مندیم و با هیچ مشکلی هم روبرو نشده‌ایم. بنابراین می‌توانیم همزمان از حضور نهادهای دولتی، سازمان‌های مردم‌نهاد، خیریه و بنگاه‌های خصوصی در عرصه‌های مختلف بهداشت و سلامت، عرصه دفاعی و امنیتی، اقتصادی و ... استفاده کنیم.

۳-۲- اقتصاد ترمیمی

تعریف دوم از اقتصاد مقاومتی عبارت از اقتصادی است که در پی «مقاوم‌سازی»، «آسیب‌زدایی»، «خلل‌گیری» و «ترمیم» ساختارها و نهادهای فرسوده و ناکارآمد موجود اقتصادی است؛ یعنی اگر در رویکرد قبلی می‌گفتیم که فلان نهاد نمی‌تواند انتظارات ما را برآورده کند، در رویکرد جدید به دنبال آن هستیم که با بازتعریف سیاست‌های نهادهای موجود، کاری کنیم که انتظارات ما را برآورند. مثلاً در این تعریف، ما از بانک مرکزی یا وزارت بازرگانی می‌خواهیم که کانون‌های ضعف و بحران را در نظام اقتصادی کشور شناسایی کنند و خود را بر اساس شرایط جدید اقتصادی، تحریم‌ها یا نیازهای انقلاب اسلامی بازتعریف نمایند و در نتیجه عملکردی جهادی ارائه دهند. این مسأله یعنی ترمیم و مقاوم‌سازی ساختارهای اجرایی و اداری کشور حسب نیازهای مختلف و مقتضیات زمان و مکان هم امری دور از ذهن نیست. کشورهای توسعه‌یافته نیز در برهه‌هایی از تاریخ اقتصادی خود، مجبور به مقاوم‌سازی ساختارهای اقتصادی شدند.

۳-۳- اقتصاد دفاعی

تعریف سوم از اقتصاد مقاومتی، متوجه «هجمه‌شناسی»، «آفندشناسی» و «پدافندشناسی» ما در برابر آن هجمه است. یعنی ما باید ابتدا بررسی کنیم که مخالفان ما حمله به اقتصاد ایران و اخلال در آن را چگونه و با چه ابزارهایی صورت می‌دهند. بنابراین وقتی به اقتصاد مقاومتی دست یافته‌ایم که ابزارها و شیوه‌های هجمه دشمن را پیشاپیش شناخته باشیم و بر اساس آنها استراتژی مقاومت خود را علیه آنان تدوین و اجرا کنیم. بدیهی است تا آفند دشمن شناخته نشود، مقاومت متناسب با آن نیز طراحی و اجرا نخواهد شد.

۳-۴- اقتصاد الگو

چهارمین تعریف نیز این است که اساساً اقتصاد مقاومتی یک رویکرد کوتاه‌مدت سلبی و اقدامی صرفاً پدافندی نیست؛ بر خلاف سه تعریف قبلی که اقتصاد مقاومتی را یا پدافندی یا کوتاه‌مدت می‌دانستند، این رویکرد چشم‌اندازی کلان به اقتصاد جمهوری اسلامی ایران دارد و یک اقدام بلندمدت را شامل می‌شود. این تعریف هم که به نظر می‌رسد دور از دیدگاه‌های رهبر معظم انقلاب نیست، رویکردی ایجابی و دوراندیشانه دارد. در این رویکرد، ما در پی «اقتصاد ایده‌آلی» هستیم که هم اسلامی باشد و هم ما را به جایگاه اقتصاد اول منطقه برساند؛ اقتصادی که برای جهان اسلام الهام‌بخش و کارآمد بوده و زمینه‌ساز تشکیل «تمدن بزرگ اسلامی» باشد. بدین معنا اساساً در الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت، یکی از مؤلفه‌های مهم الگو می‌باید متضمن مقاومت و تحقق آن باشد. در این مقوله است که اقتصاد مقاومتی مشتمل بر اقتصاد کارآفرینی و ریسک‌پذیری و نوآوری می‌شود.

۴- ابعاد اقتصاد مقاومتی

ابعاد اقتصاد مقاومتی با توجه به شرایط کشور و با استفاده از بیانات مقام معظم رهبری به صورت زیر تقسیم‌بندی می‌شوند:

۴-۱- **مردمی کردن اقتصاد:** اولین محور مورد تأکید مقام معظم رهبری در دیدار اخیر ایشان با مسئولان نظام در تبیین ابعاد اقتصاد مقاومتی، توجه به عنصر مردم و حضور حداکثری آنان در اقتصاد است. ضرورت حضور مردم از ابعاد مختلف اقتصادی، سیاسی و اجتماعی قابل بررسی است. بر اساس بیانات مقام معظم رهبری، ایجاد اعتقاد برای ایفای نقش در مبارزه اقتصادی، ممانعت از شکل‌گیری انحصارات، تقویت بدنه مردمی نظارت، شکوفایی ظرفیت‌های خلاقانه و تنوع راهکارهای مقابله با تحریم، تقویت مردم‌سالاری دینی، بالابردن توان عکس‌العمل به‌موقع مردم در مقابل تحریم‌های هوشمندانه، کاهش فشارهای روانی و رفتار صبورانه در مقابل اقدامات ایدایی دشمن و... از جمله برکات حضور حداکثری مردم در اقتصاد خواهد بود. حضور مردم در چهار سطح تصمیم‌سازی، مدیریت، کار و سرمایه باید صورت گیرد. در لایه تصمیم‌سازی و مدیریت کلان تقویت نهادهای مردمی و تفویض اختیار به آنان اصلی اساسی است. حضور فعالانه انجمن‌ها، اتحادیه‌ها و تشکل‌های توانمند و تخصصی در سطح اقتصاد باعث جلوگیری از انحصارات و تجربه حرکت‌های جمعی و هم‌افزا خواهد شد. در این رویکرد دولت به جای تعامل با بنگاه‌ها با تشکل‌های جمعی و نمایندگان بنگاه‌ها مواجه خواهد بود و ضمن گسترده شدن حوزه اثرگذاری دولت در سطح خرد با عنایت به اعتباربخشی به

تشکل‌ها منجر به همگرایی بنگاه و امکان گفتگوی مؤثر، انتقال نظام‌مند پیشنهادها و انتقادات بنگاه‌ها و دولت در قالب نهاد میانی را ممکن می‌سازد.

در سطح مدیریت خرد، چنانچه رهبری نیز بدان اشاره فرمودند، اصلاح و بازنگری فرآیند واگذاری‌ها در اصل ۴۴ و بازنگری در برخی واگذاری‌های نافرجام و... گامی مؤثر برای استفاده مؤثرتر از بخش واگذاری‌ها در سیاست‌های اصل ۴۴ خواهد بود.

در بخش نیروی کار نیز، توجه به عنصر تعاون در بسترهای تخصصی با رویکرد توسعه اشتغال و افزایش بهره‌وری بنگاه‌های موجود و در سطح سرمایه با تأکید بر افزایش سهم مردم در مجموعه سرمایه‌گذاری‌ها به صورت خرد و کلان و نیز افزایش سود مشارکت‌ها و تمهید بسترهایی برای سرمایه‌گذاری تولیدی و خدماتی برای عموم مردم به منظور گسترش سهم عمومی در مجموعه اقتصاد بدون شکل‌گیری انحصار و رانت‌های سرمایه باید در دستور کار قرار گیرد (بر این اساس و با توجه به اهمیت این موضوع در اقتصاد مقاومتی، متغیر میزان هزینه‌های دولت از کل **gdp** که به عنوان شاخص خصوصی‌سازی مطرح می‌شود، در مدل این تحقیق به کار می‌رود به صورتی که هر چه این متغیر رقم بزرگ‌تری را به خود اختصاص دهد به مفهوم خصوصی‌سازی و مردمی کردن اقتصاد در سطح پایین‌تری می‌باشد).

۴-۲- خودکفایی انتخابی و هوشمند: خودکفایی از جمله عناصر مطرح در اقتصاد انقلاب اسلامی بوده، که سال‌ها نیز مورد نقد و بررسی مخالفان و موافقان قرار گرفته است. در شرایط موجود به نظر نیاز به یک تحلیل دقیق در سطح کالاها و خدمات برای ایجاد خودکفایی ملی داریم. عنایت به سبد اصلی مصرف خانوار، فناوری‌های محدودیت‌دار، صنایع پیشرو و مادر، مزیت‌های منطقه‌ای، تکمیل زنجیره‌های ارزش و... می‌تواند برنامه‌های خودکفایی را تنظیم نموده تا در مقابل کنش‌های دشمنان بتوان از توان پیشگیری استفاده کافی را برد (در این مقاله شاخص کاهش واردات و افزایش صادرات غیرنفتی به عنوان رفتن به سمت خودکفایی بیشتر کشور لحاظ می‌شود).

۴-۳- توجه مضاعف به سطح اقتصاد خرد (بنگاه) و میانی در کنار اصلاح اقتصاد کلان: تمرکز بر افزایش بهره‌وری و توسعه بنگاه‌ها در لایه‌های مختلف تحقیق و توسعه، مدیریت بنگاه، تأمین مالی و عنایت به ویژگی‌های منطقه‌ای و مزیت‌های استانی، فعال نمودن همکاری‌های بین بنگاهی، ساماندهی حجم بالای صنایع در کشور و... از جمله ویژگی‌های سطح خرد و میانی اقتصاد می‌باشد. توجه بر این سطح به معنای تعطیل کردن سطح اقتصاد کلان، اصلاح قوانین مادر کسب و کار، نظام بانکی و... نخواهد بود؛ بلکه به نظر می‌رسد اصلاح این بخش دارای نتایج سریع‌تر و عملکرد سهل‌تر خواهد بود و به جهت حضور مردم و تنوع بنگاه‌ها و رشته فعالیت‌ها امکان مانور بیشتری وجود خواهد داشت.

۴-۴- حضور حداکثری در فضای بین‌المللی: یکی از تلاش‌های جدی دشمنان محدود نمودن حضور کالاها و خدمات ایرانی در سطح بین‌المللی می‌باشد. حضور ایران در بازارهای جهانی ضمن اثرگذاری در سطح رقابت‌پذیری اقتصاد، کیفیت محصولات و... آثار سیاسی و اجتماعی متنوعی را برای کشور خواهد داشت. افزایش صادرات غیرنفتی باعث کاهش وابستگی به نفت خواهد شد و نیز عامل کم‌اثر جلوه دادن تحریم‌ها در

فضای جهانی خواهد بود. در این عرصه آسیب خام‌فروشی که از دغدغه‌های جدی مقام معظم رهبری نیز هست باید به طور جدی مورد توجه بنگاه‌ها و دولت قرار گیرد (شاخص صادرات غیرنفتی مورد استفاده، معرف این شاخص نیز می‌باشد).

۴-۵- بسیج عمومی در قالب جهاد تولیدی با عنایت به تجربه جهاد سازندگی: ضرورت یک حرکت جمعی گسترده جهادی، نظیر تجربه ابتدای انقلاب در قالب جهاد سازندگی برای توسعه روستا، در سطح تولید ملی امروز مورد نیاز جدی کشور است.

طبیعی است که ضمن استفاده از بسیاری از تجربیات جهاد در ابتدای انقلاب می‌توان از قابلیت‌های روز و نیز ویژگی‌های بستر تولید برای توسعه آن استفاده نمود (بهبود صادرات غیرنفتی که با تولید بیشتر و فعالیت جهادی و گسترده صورت می‌پذیرد، از شاخصه‌های این متغیر محسوب می‌شود).

۴-۶- تسهیل و بازنگری فرآیندها: سرعت و کیفیت پایین تصمیم‌سازی، تصمیم‌گیری و اقدام در کشور از جمله آسیب‌های ساختار بروکراتیک کشور است که برخی صاحب‌نظران از آن به عنوان خودتحریمی یاد کرده‌اند. طبیعی است که اصلاح نظام اداری امری درازمدت، دشوار و پیچیده است که باید گام به گام و با دقت و حوصله صورت گیرد. د

ر این عرصه شناسایی فرآیند موجود در قالب قاعده ۲۰-۸۰، برای اصلاح آن‌ها امری ضروری به نظر می‌رسد. بدین معنا که به نظر ۲۰ درصد فرآیندهای موجود اثر ۸۰ درصدی در تسریع و تسهیل امور خواهد داشت. شناسایی این فرآیندها و اصلاح آن‌ها به‌ویژه در سطح تولید با رویکرد اعتماد حداکثری به مردم از جمله اقداماتی است که باید مورد توجه ویژه دولت و مجلس قرار گیرد.

۴-۷- بسیج رسانه‌ای: اتخاذ سیاست‌های رسانه‌ای همگرا، امیدبخش و حرکت‌آفرین در کنار نقد سازنده در فضای رسانه‌ای کشور، از جمله اموری است که با اجماع و رصد در جامعه رسانه‌ای کشور محقق خواهد شد. مشترک بودن دشمن و هدف قرار دادن رفاه مردم از جمله عناصر مورد وفاق رسانه‌ها در کشور است. از این فرصت برای ایجاد یک جبهه مشترک رسانه‌ای علیه دشمن باید استفاده نمود. ترویج الگوی زندگی اقتصاد مقاومتی در فضای عمومی از جمله ویژگی‌هایی است که رسانه‌ها می‌توانند اثر قابل توجهی با عنایت به رویکردهای متنوع خود داشته باشند. محورهای فوق می‌تواند برخی عناصر اقتصاد مقاومتی در فضای موجود باشد که باعث افزایش توان درونی نظام اسلامی در مقابل تهاجمات اقتصادی دشمنان و ارائه الگویی متفاوت از اقتصاد می‌شود.

بر این اساس، اقتصادی که بر اساس این محورها عمل کند، یک اقتصاد کاملاً مقاومتی است که در کوتاه‌مدت و بلندمدت قابلیت مقابله با تحریم‌ها و فشارهای گوناگون را دارد، چرا که فشارها و تحریم‌های دشمنان علاوه بر ایجاد مشکلات کوتاه‌مدت، با هدف‌گذاری‌های بلندمدت، آینده دور کشور ایران را نشانه رفته و علاوه بر زیرساخت‌های اقتصادی سایر زیرساخت‌ها را نابود می‌کند.

اهداف نشانه گرفته شده دشمنان با استفاده از تحریم‌ها در کشور ایران و نقش دانشگاه‌ها در خنثی کردن این اهداف، در ادامه مورد بحث قرار می‌گیرد.

۵- اهداف مد نظر دشمنان در ابزار تحریم و نقش مصرف در خنثی کردن آن

از آنجایی که در این تحریم اقتصادی، دشمن کل اقتصاد ما را نشانه رفته، ایجاد انسان مقاومتی از اهمیت بسیاری برخوردار است و این مهم حاصل نمی‌شود مگر با افزایش تولید و کاهش مصرف‌گرایی و اصلاح الگوی مصرف مردم؛ چرا که تا زمانی که ما به دنبال بیشتر کردن مصرف و افزایش مخارج مصرفی‌مان باشیم، میزان وابستگی‌مان به ابرقدرت‌هایی که ما را مورد تحریم اقتصادی قرار داده‌اند، بیشتر شده و برقراری شرایط اقتصاد مقاومتی سخت‌تر می‌شود.

کاهش مصرف‌گرایی در جامعه منجر به جلوگیری از واردات کالاهای ساخت داخل به نفع تولیدکنندگان داخلی و افزایش تولید، سودآوری و رقابت میان تولید کنندگان می‌شود که هم به رشد و تولید و اشتغال و پیشرفت اقتصادی کشور کمک می‌کند و هم کشور را با سوق دادن به سمت خودکفایی در جهت مقابله با تحریم‌ها پیش می‌برد.

این مهم میسر نمی‌شود به جز با فرهنگ‌سازی ترجیح تولیدات داخل بر واردات و خرید کالای داخلی در کشور که با ترویج و تبلیغ مفاهیم عام حوزه فرهنگ مقاومت، همچون جهاد و مبارزه در حوزه اقتصادی شکل می‌گیرد. در این راستا، نفی تکاثر در عین تبلیغ کار و تولید ثروت، نفی اسراف در عین ترویج مصرف میانه و ... از عواملی هستند که بایستی محور توجه قرار گیرند. به عبارتی، جهاد اقتصادی باید همانند جهاد نظامی مد نظر قرار گرفته و فعالیت مفید اقتصادی امر مجاهدت در راه خدا را مطرح کند.

از طرف دیگر فرهنگ‌سازی در زمینه مصرف کالاهایی که زمینه‌های فعالیت اولویت‌دار در کشور هستند، همچنین استفاده از کالاهای کشورهای که شرکای تجاری ایران محسوب می‌شوند، در این راه بسیار حائز اهمیت می‌باشد. در خصوص شرکای تجاری، می‌بایست کشورهای منطقه و نیز کشورهایی با همسویی ایدئولوژیک بر دیگران ترجیح داده شوند؛ چرا که کشورهای با همبستگی بیشتر، تمایل کمتری به ورود در توافقات طرفینی علیه یکدیگر دارند و از سوی دیگر کشورهای منطقه به سبب مواجهه با تهدیدات و فرصت‌های مشترک، امنیت‌شان به هم گره خورده است. در واقع بلوکی از کشورهای همسایه و مجاور به لحاظ جغرافیایی، با حجم اقتصاد و جمعیت بزرگ‌تر، پایداری بیشتری خواهند داشت. شایان توجه است که منطقه جغرافیایی خاورمیانه، آسیای میانه و قفقاز به گونه‌ای است که بسیاری از کشورهای مسلمان و نیز کشورهای هم‌سو با جمهوری اسلامی را در خود جای داده است و به لحاظ اهمیت سیاسی و اقتصادی مزیت‌های فوق‌العاده‌ای دارد.

درباره دسته دوم، یعنی صنایع و رشته فعالیت‌های اولویت‌دار، ترجیحات بایستی به گونه‌ای تنظیم شوند که مسائل مربوط به بقای کشور که اهمیت حیاتی دارند، در اولویت قرار گیرند.

غذا و دارو دو زمینه مهمی هستند که در این میان حائز اهمیت‌اند. اگر کشور در چنین زمینه‌هایی چنان پیشرفت کند که به صادر کننده عمده مبدل شده و به پیشرفت‌های فنی و صنعتی بسیاری در این زمینه‌ها نایل

شود، بقای کشور تضمین شده و امکان تحریم و فشار به کشور کاهش می‌یابد. حوزه انرژی و صنایع نظامی نیز زمینه‌های دیگری هستند که بایستی مورد توجه ویژه قرار گیرند.

زمینه پنجمی که به لحاظ اولویت‌های فعالیت در کنار غذا، دارو، انرژی و تسلیحات پیشنهاد می‌شود، صنایع فرهنگی است. در این حوزه نیز به سبب رویکرد فرهنگی و گفتمان‌ساز انقلاب اسلامی، می‌توان با تحرک و پویایی مناسب، مبانی فرهنگی و تربیتی والای اسلامی را به جهان صادر نمود و مبنای فکری نظام سلطه را مورد چالش جدی قرار داد.

۶- روش‌شناسی تحقیق

این مطالعه با استفاده از نظریه‌های تابع مصرف مطرح شده و همچنین با بهره‌گیری از شاخص‌های اقتصاد مقاومتی به بررسی تأثیر این پدیده بر نظریه‌های مصرف در کشور ایران برای دوره زمانی ۱۳۷۰-۱۳۹۰ می‌پردازد. روش مورد استفاده در این تحقیق، روش حداقل مربعات معمولی بوده و آمار مربوطه از بانک جهانی استخراج شده است. مدل مورد استفاده در این تحقیق به شرح زیر است:

$$C_t = \beta_0 + \beta_1 Y_t + \beta_2 C_{t-1} + \beta_3 HE_t + \beta_4 X_t + \beta_5 M_t \quad (1)$$

C_t - متغیر مخارج مصرفی در سالهای مورد بررسی.

Y_t - تولید ناخالص داخلی به قیمت ثابت سال ۲۰۰۵.

C_{t-1} - مصرف دوره قبل.

HE_t - شاخص خصوصی سازی (نسبت هزینه‌های دولت از کل gdp).

X_t - صادرات غیرنفتی.

M_t - واردات.

در تحقیق حاضر به منظور ارائه بهتر نتایج، لگاریتم مدل مطرح شده، مورد تخمین قرار می‌گیرد و مدل به صورت مدل زیر در می‌آید:

$$LC_t = \beta_0 + \beta_1 LY_t + \beta_2 LC_{t-1} + \beta_3 LHE_t + \beta_4 LX_t + \beta_5 Lm_t \quad (2)$$

۶-۱- تخمین مدل تحقیق

در این بخش عوامل مؤثر بر لگاریتم مخارج مصرفی (که جایگزین مناسبی برای مصرف به حساب می‌آید)، با تکیه بر شاخص‌های اقتصاد مقاومتی مورد بررسی قرار می‌گیرد. در مدل حاضر ابتدا آزمون ایستایی متغیرها مورد بررسی قرار می‌گیرد تا فرض ریشه واحد مورد آزمون قرار گرفته و این روند تصادفی با تفاضل‌گیری حذف شود؛ چرا که روند مذکور، تخمین و استنباط‌های آماری را غیرمعتبر ساخته و در نتیجه تحلیل‌ها بر پایه چنین مدلی، بی‌پایه و اساس می‌باشد.

بنابراین، مقاله حاضر برای بررسی ایستایی متغیرها از آزمون دیکی- فولر تعمیم یافته^۱ استفاده می‌کند. نتایج این آزمون در جدول شماره ۱ قید شده است (شیرین‌بخش و خوانساری، ۱۳۸۴).

۱- Augmented Dickey-Fuller Unit Root Test

بر اساس آماری که در جدول نشان داده شده است، قدرمطلق آماره دیکی - فولر تعمیم یافته محاسبه شده متغیرهای ly , $lcons$ ، از قدرمطلق مقادیر بحرانی بزرگتر است، متغیر $lcons(-1)$ بعد از یکبار تفاضل گیری بزرگتر از مقادیر بحرانی شده و سایر متغیرها بعد از دوبار تفاضل گیری، بزرگتر از مقادیر بحرانی می شود و نتیجتاً پایا بودن این متغیرها به اثبات می رسد (همان).

جدول ۱- خلاصه نتایج حاصل از آزمون ریشه واحد دیکی - فولر تعمیم یافته

مقدار بحرانی ۱۰٪	مقدار بحرانی ۵٪	مقدار بحرانی ۱٪	ADF	وقفه	روند	عرض از مبدأ	متغیر
-۲.۷۱۳۷۵	-۳.۱۴۴۹۲۰	-۴.۱۲۱۹۹۰	-۶.۵۰۸۵۳۹	۰	t	c	Lcons
-۲.۷۲۸۹	-۳.۱۷۵۵	-۴.۲۰۰۰۰	-۴.۲۰۴۶	۰		c	Ly
-۲.۷۰۴۴۵	-۳.۱۱۹۹	-۴.۰۵۴۴۴	-۴.۷۲۴۶	۱		c	Lcons(-1)
-۲.۷۲۸۹	-۳.۱۷۵۴	-۴.۲۰۰۵	-۵.۸۷۵۸	۱		c	Lhe
-۳.۳۸۸۲۷	-۳.۸۷۵۴	-۴.۱۴۱۳۵	-۴.۲۴۵	۰	t	c	Lx
-۳.۴۵۵۴	-۴.۲۵۲۵	-۲.۴۴۷	-۶.۲۴۷۸۷۸	۰		c	lm

منبع: یافته های تحقیق

حال که پایا بودن متغیرها اثبات شد، به تخمین مدل شماره ۲ می پردازیم. که نتایج تخمین مدل شماره ۲ در جدول ۲ آورده شده است.

جدول ۲- نتایج تخمین مدل (بررسی عوامل مؤثر بر مصرف)

متغیرها	ضرایب	Prob.
C(1)	-۴.۱۲	۰.۰۱۲
ly	۰.۶۷	۰.۰۲۹
Lcons(-1)	۰.۰۴۵	۰.۰۰۱
lhe	۰.۰۰۳	۰.۰۲۳
lx	۰.۰۰۴	۰.۷۸
lm	۰.۰۱۹	۰.۰۰۰
R-squared		۰.۹۳۶۵
Adjusted R-squared		۰.۸۸۶۷
F-statistic		۱۹.۷۹۴
Prob(F-statistic)		۰.۰۰۰۵۳۱
Durbin-Watson stat		۲.۱۱

مأخذ: یافته‌های تحقیق

بر اساس نتایج جداول ۱ و ۲، نتایج زیر مشخص می‌شود:

الف) با مشاهده نتایج جدول ۱، واضح است که رگرسیون تخمین زده شده در تخمین حاضر کاذب نبوده لذا بالا بودن ضریب تبیین (۰.۹۳) در این مدل، نشان دهنده قدرت تبیین متغیر مستقل (مصرف) توسط متغیرهای وابسته در این مدل می‌باشد. به عبارتی، متغیرهای تولید ناخالص داخلی، مصرف دوره قبل و واردات، بیشترین تأثیر را بر مصرف داشته‌اند.

ب) تمامی متغیرهای مدل به جز متغیر صادرات معنادار بوده و همه قابل تعریف در مدل مصرف برای کشور ایران در دوره زمانی مورد بررسی می‌باشند.

ج) مشاهده ضرایب متغیرهای مدل، نشان می‌دهد که تمامی متغیرهای معنادار مدل، تأثیر مثبتی بر مصرف و به عبارتی مصرف‌گرایی در کشور ایران داشته‌اند؛ که در این میان با مشاهده ضریب این متغیرها به وضوح مشخص است که، تأثیر شاخص‌های تولید ناخالص داخلی و مصرف دوره قبل، نسبت به متغیرهای دیگر بر مصرف بسیار زیاد می‌باشد. به صورتی که ۱ واحد افزایش در لگاریتم تولید ناخالص داخلی، لگاریتم مصرف را ۰.۶۷ درصد افزایش می‌دهد که رقم بسیار چشمگیری است و نشان دهنده این عامل است که هر چقدر میزان تولید در کشور ما بیشتر شود، مصرف در کشور بیشتر می‌شود. از دیدگاه دیگر می‌شود این نتیجه را این طور تحلیل کرد که، اگر تولید کشور ما بهبود یابد، مردم بیشتر به سمت مصرف کالاها می‌روند و به عبارتی اگر تولید بهبود یابد کالاهای داخل را جایگزین می‌کنند. بنابراین، نمی‌توان انتظار داشت مردم از کالاهای داخلی، مصرف بیشتری کنند مادامی که دسترسی به این کالاها محدود است و این نتیجه‌ای است که با جهاد تولیدی در راستای تحقق اقتصاد مقاومتی مطرح می‌شود.

از طرفی، تأثیر مثبت شاخص‌های مصرف دوره قبل، واردات و نسبت هزینه‌های دولت از کل GDP (شاخص ضعف خصوصی‌سازی) بر مصرف نشان می‌دهد که، به منظور کاهش مصرف‌گرایی در راستای اهداف اقتصاد مقاومتی، هر چقدر واردات ما از کشورهای مختلف کمتر (رفتن به سمت خودکفایی بیشتر) و میزان مصرف در هر دوره نسبت به قبل کمتر شود همچنین اقتصاد کشور به سمت واگذاری بیشتر به مردم و بنابراین کاهش بخش دولتی پیش رود، میزان مصرف‌گرایی میان مردم کمتر شده و هزینه‌های مصرفی کاهش می‌یابد.

تأثیر مثبت واردات بر مصرف به وضوح نشان می‌دهد که لزوم توجه به کاهش واردات و رفتن به سمت خودکفایی در برنامه‌های توسعه‌ای کشور از اهمیت بالایی برخوردار است و این عامل توجه سیاستمداران و دولتمردان را به خوبی به خود جلب می‌کند. اما با توجه به نتایج مطرح شده و ضرایب موجود در مدل تخمین زده شده، پر واضح است که متغیر صادرات بر مصرف تأثیری ندارند؛ به عبارتی بر خلاف واردات که تأثیر مثبت بر مصرف دارد، یعنی هر چه بیشتر وارد کنیم مصرف‌گرایی بیشتر می‌شود، صادرات غیرنفتی بر مصرف کالاها و خدمات بی‌اثر است که این عامل می‌تواند به علت پایین بودن آمار این متغیر به میزان صادرات نفتی ما باشد.

۷- نتیجه گیری

اقتصاد مقاومتی، مدلی از طراحی و پیاده‌سازی ساز و کارها و نهادهای حوزه اقتصادی است که بتواند در شرایط ستیزه و تعارض دائمی میان نظام اسلامی و نظام سلطه، آسیب‌پذیری کمتری در برابر تحرکات خصمانه استکبار جهانی داشته و حتی بتواند در موارد مناسبی منابع آنان را با چالش مواجه کند این امر میسر نمی‌شود مگر با ایجاد انسان مقاومتی که از اصول اولیه ایجاد چنین انسانی رفتن به سمت تولید بیشتر و کاهش مصرف‌گرایی و یا مصرف هدفمند در جامعه می‌باشد. کاهش مصرف‌گرایی در جامعه از طرق مختلف مانند فرهنگ‌سازی ترجیح تولیدات داخل بر واردات و خرید کالای داخلی در کشور، منجر به جلوگیری از واردات و افزایش تولید، سودآوری و رقابت میان تولیدکنندگان می‌شود که هم به رشد و تولید و اشتغال و پیشرفت اقتصادی کشور کمک می‌کند و هم کشور را با سوق دادن به سمت خودکفایی در جهت مقابله با تحریم‌ها پیش می‌برد. همچنین مصرف هدفمند از روش‌های متفاوتی مانند فرهنگ‌سازی در زمینه مصرف کالاهای کشورهای شرکای تجاری ما صورت می‌گیرد.

بنابراین، اقتصاد مقاومتی و تحقق آن علاوه بر نیاز به برنامه‌های عملیاتی و اجرایی، بیش از هر چیز نیازمند زیرساخت‌های فرهنگی و فرهنگ‌سازی‌های مناسب است که امکان موفقیت هر طرح و برنامه‌ای به طور کلی و اقتصاد مقاومتی به صورت خاص را امکان‌پذیر می‌سازد.

به علاوه، تحقق اقتصاد مقاومتی علاوه بر فرهنگ‌سازی‌های مناسب و پشتوانه‌های علمی و فکری در زمینه کاهش مصرف‌گرایی و اصلاح الگوی مصرف که می‌بایستی از طریق دولتمردان انجام شود، نیازمند راه‌کارهای عملیاتی است که با برنامه‌ریزی همه جانبه و در سطوح مختلف امکان موفقیت آن را فراهم می‌سازد. در این زمینه، تحقیق حاضر به ارائه مدلی در باب تأثیر عوامل مختلف بر هزینه‌های مصرفی (که به عنوان شاخص مصرف‌گرایی استفاده شده) در کشور ایران طی دوره زمانی ۱۳۷۰-۱۳۹۰ با استفاده از روش حداقل مربعات معمولی پرداخته و با مدل‌سازی ریاضی، شاخص‌های کاهنده اقتصاد مقاومتی را مشخص کرده که به صورت زیر بیان می‌شوند:

۱- واردات: هر چقدر در کشور واردات بیشتری صورت گیرد، مصرف‌گرایی و در نتیجه وابستگی بیشتر می‌شود. بنابراین کاهش واردات در راستای خودکفایی بیشتر در زمان تحریم اقتصاد از اصول اولیه اقتصاد مقاومتی محسوب می‌شود.

۲- مصرف دوره قبل: از آن جایی که مصرف دوره قبل در افزایش مصرف دوره بعد تأثیر دارد، هر چقدر سعی شود با فرهنگ‌سازی مناسب مصرف را در هر دوره کاهش داد، منجر به کاهش مصرف در دوره‌های آتی نیز می‌شویم.

۳- خصوصی‌سازی: اگر سعی کنیم که اقتصاد کشور را به سمت اقتصاد مردم‌محور پیش ببریم و نقش دولت را در اقتصاد کم‌رنگ‌تر کنیم، میزان مصرف‌گرایی کمتر می‌شود و اقتصادی محکم‌تر بنا می‌کنیم.

۴- تولید: هر چقدر در کشور ما تولید بیشتر باشد مصرف بیشتر می‌شود. این عامل نمی‌تواند به مفهوم مصرف‌گرایی باشد چرا که نشان دهنده این است که تولید بیشتر در کشور به جایگزینی کالاهای داخلی با

خارجی منجر می شود که مصرف را بهبود می بخشد. بنابراین جهاد تولیدی در راستای تحقق اقتصاد مقاومتی مطرح می شود.

Archive of SID

منابع و مأخذ

- بیانات رهبر معظم انقلاب در دیدار جمعی از کارآفرینان سراسر کشور ۱۳۸۹/۰۶/۱۶
- جمعی از دانشجویان ۱۳۹۰/۰۵/۱۹
- کارگزاران نظام ۱۳۹۱/۰۵/۳
- جمعی از پژوهشگران و مسئولان شرکت‌های دانش‌بنیان ۱۳۹۱/۰۵/۰۸
- دانشجویان ۱۳۹۱/۰۵/۱۷
- برانسون، ویلیام اچ، ترجمه عباس شاکری (۱۳۸۶)، تئوری و سیاست‌های اقتصاد کلان، تهران، نشر نی، چاپ دهم.
- شیرین‌خش، شمس‌الله و خونساری، زهرا (۱۳۸۴)، کاربرد **Eviews** در اقتصادسنجی، تهران، پژوهشکده امور اقتصادی، چاپ اول.

Archive of SID